

**SİVİL İTAATSİZLİK BAĞLAMINDA TORTUMLU LEYLA
OLAYININ ERZURUM YAZILI BASININA YANSIMA BİÇİMİ:
PALANDÖKEN GAZETESİ VE
DOĞU EKSPRES GAZETELERİ ÖRNEĞİ**

Besim YILDIRIM (*)
Aytekin ATASOYU (**)

Öz

Toplumsal olayların ve/veya aktörlerin medyadaki temsilinin toplumun yerleşik değerlerini ve normlarını meşrulaştırılmaya hizmet ettiği ve hatta medyanın rıza imalatında önemli bir araç olduğu teorisi iletişim araştırmalarındaki çalışma alanlarından bir tanesidir. Bu yazının konusu, ‘Tortumlu Leyla Olayı’ olarak bilinen Erzurum’un Tortum ilçesinin Bağbaşı beldesindeki köy sakinlerinin eylemlerinin, sivil itaatsizlik yaklaşımıyla birlikte, Erzurum yerel basınında bir gösteri haberi olarak nasıl sunulduğudur. Yazıda, tirajı en yüksek olan Palandöken ve Doğu Ekspres gazetelerinde belirtilen olaya ilişkin haberlerin nasıl sunulduğu van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmanın amacı konunun yerel gazetelerde nasıl ele alındığını ortaya çıkarmaktır. Ayrıca, sivil itaatsizlik eylemlerinin tarihi, epistemolojik temelleri ve sivil itaatsizlik eylemlerinin özellikleri de çalışmanın ilk bölümünde ele alınmıştır. Sonuçta incelenen gazetelerin her ikisinin de haberlerinde eylemcilerin lehine olan bir sunum biçimi ortaya koyduğu görülmüştür. Diğer taraftan başlık kullanımı, cümle yapısı, fotoğraf kullanımı gibi haberin temel unsurlarında bazı eksikler tespit edilmiştir. Yazının sonuç bölümünde bunlar tartışılarak çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: ‘Tortumlu Leyla’ Haberleri, Eleştirel Söylem Çözümlemesi, Sivil İtaatsizlik Eylemleri.

In the Context of Civil Disobedience the Event of Leyla from Tortum the Form Reflected in the Erzurum Written Press: Example of Palandoken Newspaper and the Dogu Ekspres Newspaper

Abstract

The theory, which discusses that the representation of social events and/or agents in the media is legitimizing the dominant values and norms of society and furthermore the media is an important tool for manufacturing consent, is one of the research areas in communication studies. How the occurrence known as “Tortumlu Leyla Olayı” which is a

*) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Ana Bilim Dalı
(e-posta: besim@atauni.edu.tr)

**) Öğr. Gör., Dicle Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü Radyo Televizyon Programcılığı
(e-posta: aytekin.atasoyu@dicle.edu.tr)

civil disobedience act in Tortum district, in Erzurum, was represented in Erzurum's local papers is the main problematic of this paper. The newspapers were chosen according to the circulation rates thus Palandöken and Doğu Ekspres newspapers, which have the highest rates, were examined by applying van Dijk's critical discourse analysis in this paper. The main purpose of this paper is to show how the specified occurrence was covered in the local newspapers. Besides, the history of civil disobedience acts, their epistemological origins and the characteristics of civil disobedience acts are also discussed in the first part of this paper. As a conclusion it is found that both Palandöken and Doğu Ekspres newspapers were covered the specified occurrence not only as a civil disobedience act but also in favor of demonstrators. On the other hand, it is also found that there are some shortcomings at the main elements of news such as usage of headlines, structures of sentences, usage of photographs in the examined newspapers. These are also discussed as a conclusion and several suggestions about them were developed.

Keywords: News about "Tortumlu Leyla", Critical Discourse Analysis, Civil Disobedience Acts.

Giriş

İnsanların toplumsallaşmaya başladığı ilk andan günümüze kadar toplumlar ekonomik, siyasi, kültürel, teknolojik açıdan sürekli bir değişim içerisinde olmuştur. Her yeni gelişme kendinden önceki bir değişimin ürünü olarak ortaya çıkarken, kendinden sonraki yeni gelişmelere de öncülük etmiştir. İnsanların toplumlar halinde yaşamaya başladığı andan itibaren önce aile içerisinde ortaya çıkan otorite kavramı toplumsal gelişimin seyri ve devlet kavramının ortaya çıkmasına bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Zaman içerisinde siyasal otoritenin erk alanı genişledikçe ortaya konan uygulamalara karşı çıkışlar baş göstermeye başlamıştır. Otoriteye karşı çıkışlar önceleri isyanlar şeklinde gerçekleşirken, demokrasi kültürünün oluşmaya başlamasıyla form değiştirmiştir. Form değişikliğinin en önemli ögesi hiç şüphesiz otoriteye karşı girişilen eylemlerin şiddet ögesinden arındırılması olmuştur. Şiddet ögesinden arındırılmış eylemler zaman içerisinde sivil itaatsizlik eylemleri olarak anılmaya başlamıştır. Sokak gösterileri, yürüyüşler, pankart açmak, yürüyüş yapmak, oturma eylemi yapmak gibi değişik yöntemlerle girişilen sivil itaatsizlik eylemleri nihayetinde bir haksızlığı ortadan kaldırmayı veya kamuoyunun bu anlamda ilgisini çekmeyi amaçlamaktadır. Kamuoyunun ilgisini çekme ve kamuoyu dikkatini haksızlıklara yöneltme amacı toplumsal desteğe ihtiyaç duyduğundan, girişilen sivil itaatsizlik eylemi ya da eylemler bütününe toplumun farklı kesimlerine ulaştırılmasını veya toplumun farklı kesimlerine duyurulmasını gerektirmektedir. Bu gereksinim eylemlerin toplumun farklı kesimlerine yayılmasını sağlamak, toplumun farklı kesimlerinin desteğini almak ve sivil itaatsizlik eylemcilerinin iç konsantrasyonlarını artırmak için önemlidir. Bunun sağlanması için medya desteğine ihtiyaç vardır.

Medya olayları sunum biçimleriyle kamuoyunu şekillendirme ve kamuoyu algısını biçimlendirme yeteneğine sahiptir. Medya organlarının yayın içeriğinde oluşturulan an-

lam ve medyanın olayları sunum biçimi, ilgili meselelere karşı toplumsal meşruiyetin oluşmasını ve toplumsal rızanın üretilmesini sağlar. Medya yayınları içerisinde oluşan anlam inşası, ilgili meseleleri olumsuzlayan bir sunum biçimiyle kamuoyuna duyurulduğunda ise toplumsal meşruiyet oluşmayacağı gibi, toplumsal rıza da üretilmeyecektir. Hatta toplumsal reaksiyonlar ortaya çıkacaktır. İşte bu nedenlerden dolayı medyanın sivil itaatsizlik eylemlerinin sunum biçimi, sivil itaatsizlik eylemlerinin amacına ulaşmasında son derece önemlidir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde çalışmanın problemini, seçilen örnek bağlamında, yerel gazetelerin haberi sunuş biçimleri ve oluşturdukları söylem oluşturmaktadır.

Bu çalışma, kamuoyunda ‘Tortumlu Leyla olayı’ olarak anılan Erzurum’un Tortum ilçesinin Bağbaşı beldesinde yapılan eylemleri sivil itaatsizlik bağlamında ele almakta ve bu eylemlerin Erzurum yerel basınında nasıl çerçevelendiğini irdelemektedir. Çalışma özellikle Erzurum yerel basını kapsamında ilk söylem çözümlemesi olması ve belirlenen sorunlara ilişkin öneriler sunması açısından önem taşımaktadır.

Kuramsal Çerçeve

Sivil İtaatsizlik

Sivil itaatsizlik kavramının ne olduğu, kavramın neyi içerdiği, hangi eylemin sivil itaatsizlik olarak adlandırılacağı vb. sorular konusunda toplum zihninde bir anlam bütünlüğünün olmadığı düşünülmektedir. Gerek sosyo-kültürel kodlar, gerekse dini inançlardan ortaya çıkan kodlardan kaynaklı itaat kültürünün son derece yerleşik olduğu ülkemizde, içinde itaatsizlik kelimesinin olduğu bu kavram toplum hafızasında iğreti durmaktadır. Ayrıca itaatsizlik eyleminin devlete karşı yapıldığı göz ününe alındığında ve bu durum toplumun devleti kutsayan betimleme biçimiyle birlikte düşünüldüğünde itaatsizlik kavramı daha da iğreti bir hal almaktadır. Öyle ki, itaatsizlik kutsala baş kaldırı olarak algılanabilmektedir. Bu iğreti durum ve bunun sonucu ortaya çıkan karmaşa şiddet içermeyen sivil itaatsizlik kavramı ile içinde şiddetin bolca yer tuttuğu isyan kavramı arasındaki farkların yeterince kavranamamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Onun için sivil itaatsizlik kavramının anlamına, tarihi ve düşünsel kökenlerine, kavramın tanımlanması, tarihsel süreç içerisinde gelişimine bakmak faydalı olacaktır.

Sivil itaatsizlik kavramının tarihi ve düşünsel kökenleri

Sivil itaatsizlik konusunda çalışmalar yürüten akademisyenler sivil itaatsizliğin kökenini Yunan mitolojisine dayandırmaktadırlar (Ökçesiz, 2011, s.21-22). Hikâyeye göre, “Antigone’nin Thebai’de krallığı paylaşmayan kardeşleri Eteokles ile Polyneikes birbirlerine karşı amansız bir savaş açmışlardır. Bu savaşta iki düşman kardeş birbirleriyle dövüşürken can verirler. Bu sırada tahta çıkan Kreon, Eteokles’in yurdunu savunurken öldüğü için kahraman ilan edilip törenle defnedilmesini, vatanına yabancılar yardımıyla saldıran Polyneikes’in ise mezarsız kalarak, kurda kuşa yem olsun diye açıkça bırakılmasını buyurur. Onu gömmeye yeltenecek kişinin ölümle cezalandırılacağını bildirir.

Antigone, Kreon'un bu buyruğuna karşı gelir. Kardeşini gömer. Eylemin suç olmadığını, aksine, kardeşine karşı bir borç olduğunu ileri sürer. O göksel bir hukuku Kreon'un temsil ettiği ve savunduğu hikmet-i hükümetin üstünde görür" (2011, s.21-22)

Sivil itaatsizlik kavramının tanımı

Sivil İtaatsizlik kavramının semantik çözümlemesine geçmeden önce kavramı oluşturan "Sivil" ve "İtaatsizlik" kelimelerinin semantik çözümlemesine yer vermek "Sivil itaatsizlik" kavramının yeterince anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

Sivil kavramının semantik çözümlemesi

Sivil sözcüğü, 1. Askerî olmayan, 2. Asker sınıfından olmayan (kimse), 3. Özel bir biçimde olmayan, üniforma olmayan (giysi), 4. Üniforma veya özel giysi giymemiş olan (kimse) (TDK Sözlük)¹ şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımlamalara bakılacak olursa sivil kelimesi, Askeri olmayan, herhangi bir şekilde resmiyeti bulunmayan vb. anlamlar çağrıştırmaktadır.

İtaatsizlik kavramının semantik çözümlemesi

İtaat, söz dinleme, boyun eğme, buyruğa uyma anlamına gelmektedir.² İtaatsizlik ise bunun tam tersi anlamda kullanılır. "Direniş, uymama, başkaldırma, karşı koyma gibi, görece yeni ve somut olayları tanımlayan kavramlar yerine, 'itaatsizlik' kavramının kullanımı oldukça yerinde bir seçimdir. Söz konusu kavram içsel bir durumu anlatmaktan başka, daha köklü olması nedeniyle zihinlerde belli bir anlam bütünlüğü kazanmış olduğu için tercihe şayandır. Ne var ki müteradifi olan kavramların tümü için geçerli olduğu gibi 'itaatsizlik' kavramı, bugün bile anlam çerçevesi bakımından hiçbir zaman 'disobedience' sözcüğünün anlamdaşı sayılamaz. Batıda 'disobedience' demokratikleşme seviyesine ulaşılmasında anahtar bir rol üstlenmekle sıcak, munis (evcil) hareket tarzı kabul edilirken, bizde toplumunda bütünlüğü bozmaya yönelik bir girişim olarak algılanır" (Oktay, 1991, s.13-15'den Aktaran Nişancı, 2013, s.194).

Sivil itaatsizlik kavramının semantik çözümlemesi

"İngilizcede 'civil disobedience', Almandada 'ziviler ongehorsam' olarak ifade edilen bu olgu Türkçede 'sivil itaatsizlik' olarak karşılık bulmuştur." (Nişancı, 2013, s. 193). Kişisel inanç ve çıkarların temel alınmayacağı, toplumsal bir bağlama sahip olan sivil itaatsizlik, ahlaki bir protesto şeklinde tanımlanır. Kamuya açık, kolluk kuvvetlerince akışının hesaplanabilir olduğu bu eylem türü, hukuk düzeninin bütününe olan itaati beklemeksizin, tekil normların kasıtlı olarak çiğnenmesini içermektedir. Failleri açısından bu eylem, normun çiğnenmesinin hukuki sonuçlarından sorumlu olmaya hazır olmayı gerek-

1) http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5150137c3e61a3.99185944 Erişim Tarihi: 25 Mart 2013

2) <http://tdkterim.gov.tr/bts/> Erişim Tarihi: 25 Mart 2013

tirmektedir. Öte yandan sivil itaatsizliğin gerçekleştiği norm ihlali sembolik bir karaktere sahip olduğundan, protestocuların ve protesto araçlarının şiddetten uzak bulunması gerekmektedir (Habermas,1997'dan Aktaran Dağtaş, 2008, s.45).

Sivil itaatsizliğin temel unsurları

Bir olayın sivil itaatsizlik eylemi olup olmadığı o eylemin sivil itaatsizlik unsurlarını barındırıp barındırmadığına bağlıdır. Sivil itaatsizlik unsurları; yasaya aykırı olması, şiddetin reddedilmesi, politik ve hukuki sorumluluğun üstlenilmesi, aleni ve hesaplanabilir olması, ortak adalet anlayışına / kamu vicdanına yönelik çağrı yapılması, sistemin geneline değil tekil haksızlıklara karşı ortak eylem yapılması, eylemin ciddi haksızlıklara karşı yapılması ve haksızlıkla makul bir ilişki içinde olması ve haksızlıklarla ilgili çifte standart uygulanmaması olmak üzere sekiz ayrı başlıkta sınıflandırılmıştır (Coşar, 1997, s.2-7'den Aktaran Candan ve Bilgin, 2011, s.63).

Yasa-dışılık

Anayasal düzenin temel ilkelerine ve bu ilkeler sonucu şekillenen kanunların ekseriyetine esastan bir itiraz getirmeyen sivil itaatsizlik, haksız bir uygulamaya karşı bütün yasal yolların denendiği ve bu denemelerin başarısızlıkla sonuçlandırıldığı durumlarda girişilen bir eylem tarzıdır (Yılmaz, 2011, s.3).

Şiddetsizlik

Şiddet tanımının ne olduğu, şiddetin hangi tür eylem ya da girişimleri içerdiği konusu tartışmalı bir konu olmakla birlikte, sivil itaatsizliğe dayalı eylemlerin hiçbir bireyin fiziki ve psikolojik bütünlüğüne zarar vermemesi gerekir. Hatta Gandhi konuyu daha da ileri bir noktaya taşıyarak zararlı eylemlerin yanı sıra zararlı sözlerden dahi kaçınılması gerektiğini ve kimsenin malına zarar verilmemesi gerektiğini dile getirmektedir (Candan ve Bilgin, 2011, s.64).

Politik ve Hukuki Sorumluluğun Üstlenilmesi

Sivil itaatsizlik eylemi, haksız bir uygulama ya da yasa maddesine karşı yapıldığından ve eylem sonucunda kamuoyunda ya da yasa yapıcısı ve uygulayıcısında farkındalık duygusu yaratmayı amaçladığından eylem kamuoyunun gözleri önünde gerçekleştirilmeli ve bu eylem sonucunda ortaya çıkacak politik ve hukuki cezai müeyyidelerin sorumluluğu eylemci tarafından üstlenilmelidir.

Aleni ve hesaplanabilir olması

Sivil itaatsizliğin temel unsurlarından olan alenilikle kastedilen şey "...sivil itaatsizliğe katılanların kendilerini gizlememeleri ve yapılan eylemin kamuoyunca algılanabilir nitelikte olmasıdır. İstisnai olarak eylemin başından beri aleni olmasının eylemi başarısız kılabileceği durumlarda açık olma kuralının belli bir süre işlemeyebileceği de dile getirilmektedir" (Candan ve Bilgin, 2011, s.65).

Ortak adalet anlayışına ve kamu vicdanına yönelik çağrı yapılması

Sivil itaatsizliğin unsurlarından biri olan ‘Kamu Vicdanına Çağrı’ ilkesi ile ortaya konan sivil itaatsizlik eyleminin ve itaatsizlik eylemini gerçekleştirenlerin haklılığının ve maruz kaldıkları haksızlığın vurgulamasıdır. “Sivil İtaatsizlik eylemi, toplumun çoğunluğuna ya da kamuoyuna gönderilen bir mesajdır. Bu çağrı, toplumda ortak bir adalet anlayışının varlığı varsayımına dayanmaktadır.” (Dağtaş, 2008, s.49).

Sistemin geneline değil tekil haksızlıklara karşı ortak eylem yapılması

“Sivil itaatsizlik, mevcut anayasal düzenin temel ilkelerine veya toplumsal sözleşmeye karşı, esaslı ve köklü bir itirazda bulunmaz. Aksine, bu temel anlaşma ilkelerinin çiğnenmesinden duyulan kaygıyı dile getirmek için bu yola başvurur. Sivil itaatsizliği devrimden ayıran en önemli fark, birincisinin sisteme içkin olmasıdır. Sivil itaatsizlikte sistemin genel anlamda adaletli olduğu kabul edilmektedir” (Nişancı, 2013, s.227-228).

Eylemin ciddi haksızlıklara karşı yapılması ve haksızlıkla makul bir ilişki içinde olması

“Ciddi haksızlıkların ne olduğu tartışmalıdır. Rawls kurduğu adalet teorisinden yola çıkarak eşit özgürlükler ve fırsat eşitliği ilkelerinin ihlal edilmiş olmasını ve haksızlığın politik muhalefete rağmen uzun süredir devam etmesi gerekliliğini şart koşar (Coşar, 2001, s.15 aktaran Yılmaz, 2011, s.4). Eylemler haksızlıkla makul bir ilişki içinde olmalıdır. Çatışma sürecinde hangi eyleme karar verilirse verilsin, çatışma sona erdikten sonra ortaya çıkan durumun hedefe yönelik istenen duruma uygun olması gerekir (Galtung, 2001, s.212’den akt. Yılmaz, 2011, s.4-5).

Haksızlıklarla ilgili çifte standart uygulanmaması

Sivil itaatsizlik eylemi ve bu eylemi gerçekleştirenler haksızlıklarla ilgili riyakâr bir tutum içerisine girmemelidirler. Kadına şiddete karşı çıkan, şiddeti uygulayan kişinin sosyo-demografik özelliklerine, inanç ve ideolojisine bakmaksızın karşı durabilmelidir.

Sivil Bir İtaatsizlik Örneği Olarak Tortumlu Leyla Olayı**Araştırmaya Konu Olan Olay**

Erzurum’un Tortum ilçesine bağlı Bağbaşı Beldesi’nde yapılmak istenen Hidro Elektrik Santrali (HES) yapımını protesto etmek için 5 Eylül 2011’de bölge halkı oturma eylemi yaptı. Protesto sırasında eylemci grup ile jandarma arasında arbede çıktı. Aslında Bağbaşı’nda yapılmak istenen HES’lere karşı 5 Eylül 2011’de yapılan bu eylem yeni değildi. Daha önce de birkaç kez HES yapımını engellemek için yöre halkı eylemlerde bulunmuştu. Fakat 5 Eylül’de gerçekleştirilen eylemde jandarma ve yöre halkı arasında arbede yaşanmış, bu esnada biri polis, iki özel güvenlik görevlisi ve bir vatandaş yaralanmıştı. Olay sonrasında Jandarma, yaşları 17 ile 66 arasında değişen 15 kişiyi ‘görevi yaptırmamakta direnme’ suçundan savcılığa sevk etti. Cumhuriyet savcılığına çıkarılan

10 erkek ve 5 kadın buradan Tortum Sulh Ceza Mahkemesi'ne çıkarıldı. Tortum Sulh Ceza Mahkemesi, 15 kişi hakkında 'görevi yaptırmamakta direnme', 'kamu görevlisine hakaret' suçundan adli kontrol uygulamasına, şüphelilerin soruşturma ve dava sonuna kadar en yakın kolluk birimine haftanın beş günü giderek imza atmalarına karar verdi. Bu kişiler arasında 17 yaşındaki Leyla Yalçinkaya'da vardı. Mahkeme 17 yaşındaki Leyla Yalçinkaya ile ilgili olarak Bağbaşı Beldesi ve diğer yerlerdeki HES çalışma alanlarına girmesini ve HES'lerle ilgili eylemlerde bulunan kişilerle ilişki kurmasını yasakladı. Leyla Yalçinkaya hariç diğer şüphelilerde 250 lira güvence miktarı yatırmasını uygun buldu.

17 yaşındaki bir kız çocuğuna verilen HES'lerle ilgili eylemlerde bulunan kişilerle (Bu kişiler arasında babaannesi Şükriye Yalçinkaya da vardı) ilişki kurmama cezası kamuoyunun ilgisinin bir anda bu olaya yoğunlaşmasına neden oldu. Bu aşamadan sonra olayla ilgili her türlü detay kamuoyuna yansımaya başladı. Zaman zaman siyasi parti temsilcilerinin de olayı siyasetin gündemine taşımasıyla birlikte olayın en önemli aktörlerinden olan Leyla Yalçinkaya HES'lere karşı direnişin sembolü haline dönüştü.

Bağbaşı beldesinde gerçekleştirilen HES eylemleri, gerek sosyo-kültürel kodlar, gerekse dini inançlardan ortaya çıkan kodlardan kaynaklı itaat kültürünün son derece yerleşik olduğu Erzurum'da yakın tarihte süregelenliği olan tek eylemdir. Sivil itaatsizlik bağlamında 'Tortumlu Leyla Olayı'nın seçilme nedeni bu ayrıntıdır.

Olayın Sivil İtaatsizlik Bağlamında Değerlendirilmesi

Çalışmanın başında da belirtildiği gibi bir eylemin sivil itaatsizlik olarak değerlendirilmesi için eylemin yasaya aykırı olması, eylemlerde şiddetin reddedilmesi, eylemin sonucunda ortaya çıkacak politik ve hukuki sorumluluğun üstlenilmesi, eylemin aleni ve hesaplanabilir olması gibi bir takım unsurlara dayanması gerekmektedir. Bağbaşı'nda yapılan eylemler, oturma, pankart açma, yürüyüş vb. şekillerde gerçekleştirilmiştir. Eylemler, HES çalışmalarından dolayı bölgenin tek büyük su kaynağı konumundaki Ödük çayı suyunun, yapılacak HES'te kullanılması ve bu suyun yöre halkının bağ, bahçe ve doğal yaşam alanlarında kullanılmayacak ya da çok azını kullanacak olmasından kaynaklanmaktadır. Ödük Çayı suyunun çok az bir kısmını kullanacak olan köylüler kendi doğal yaşam alanlarının daraldığı, bölgenin sulanamamasından dolayı çölleşmeyle karşı karşıya kaldığı gerekçesiyle HES'lere karşı koymuşlardır. Olayın detaylarını bir gazeteye verdiği demeçte anlatan Bağbaşı Belediye Başkanı Karabey Eroğlu, "Yöre halkı olarak bizler HES çalışmalarına karşı değiliz. Bizim karşı olduğumuz nokta Ödük çayı suyunun tamamına yakınının HES'te kullanılacak olmasından kaynaklanıyor. Ödük çayı suyu tamamıyla HES'te kullanılırsa halkın bağ ve bahçelerini sulama şansı en aza inecek, doğal yaşam alanı daralacak ve Bağbaşı çölleşecektir" ifadeleriyle dile getirdi. Eroğlu ayrıca 15 Ekim 2011'günü basına yansıyan demecinde "Eminim ki Bağbaşı'nın çölleşmesine hiçbir vicdan razı olmayacaktır" (15 Ekim 2011 Palandöken Gazetesi: 6) diyerek eylemlerin çevreci bir bilinçle yapıldığına işaret etmektedir. Bununla beraber, eylemlerin ekonomik bir yönünün olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü yöre halkının önemli geçim kay-

naklarından biri olan meyve bahçeciliği HES yapımıyla birlikte tehlikeye girmekte ve halk için ekonomik anlamda ciddi bir kayıp söz konusu olmaktadır.

2009 yılında başlayan ve 2011 sonlarına doğru yoğunluk kazanan eylemlerin hiç biri devlet otoritesinden alınan izinle yapılmadığından eylemler yasa-dışı bir karaktere sahiptir. Eylemler bu yönüyle ele alındığında sivil itaatsizliğin önemli unsurlarından biri olan ‘yasa dışılık’ unsuruyla örtüştüğü görülmektedir.

Eylemleri gerçekleştirilme biçimine baktığımızda eylemler oturma, pankart açma, yürüyüş vb. şekillerde gerçekleşmiştir. Eylemler sırasında zaman zaman arbede ve yaralanmalar meydana gelmişse de bu gibi durumlar eylemin genel karakteristiğini yansıtmaktan uzaktır. Zaten eylemlerde bu gibi durumlar planlı ve hesap edilerek yapılmamış, olaylar esnasında plansız bir şekilde olagelmıştır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde eylemlerin, şiddet ögesinden bağımsız bir şekilde geliştiğini ve eylemlerde şiddetin bir enstrüman olarak kullanılmadığı söylenebilir. Yani eylemler sivil itaatsizlik unsurlarında “şiddetsizlik” ile uyumaktadır.

Eylemler, yöre halkının bağ ve bahçelerini sulayan Ödük Çayı suyuna ve ortak yaşam alanlarına sahip çıkma motivasyonu ile gerçekleştirildiğinden eylemlerin kamufle edilmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Ayrıca eylemler birçok basın kuruluşu tarafından yakından izlenmiş ve eylemler yapılış biçimi, ortaya çıkan sonuçları ile kamuoyunda kendine geniş yer bulmuştur. Bu yönüyle bakıldığında eylemler öncesiyle sonrasıyla ve ortaya çıkardığı sonuçlar itibarıyla aleni ve hesaplanabilirdir.

Eylemler, aleni ve hesaplanabilir olmasının yanı sıra bağ ve bahçelerin sulanamayacak olmasına bağlı olarak kuruma ihtimali ve doğal yaşam alanlarının yok olması korkusuyla gerçekleştirildiğinden aynı zamanda kamu vicdanına bir çağrı niteliği taşımaktadır. Yani eylemler, sivil itaatsizliğin bir unsuru olan ‘ortak adalet anlayışına / kamuoyu vicdanına bir çağrı yapılması’ niteliğini taşımaktadır.

Eylemler gerçekleştirilirken, eylemler HES’lerin bizatihi kendisine karşı değil de, ortaya koyacağı sonuçlara karşı yapıldığından eylemler sistemin geneline karşı duruş niteliği taşımamakta tam aksine yöre halkının uğrayacağı tekil haksızlığa karşı yapılmaktadır. Nitekim Bağbaşı Belediye Başkanı Karabey Eroğlu, basına verdiği bir demeçte, sorunun çözümü için ilçe kaymakamı ile görüştiklerini belirterek, “Projeyi üstlenen firma ile yapılan görüşmelerde 5 gün çalışmalarını durdurduklarını ifade ettiler. Bizde bu süre içerisinde tekrar görüşmelerimizi sürdürerek, Hödük deresinin yaz mevsiminde 4 ay akmasını sağlayacağız. Aksi takdirde bizlere 4 ay bağ ve bahçelerimizi sulamamız için su verilmeyeceği taahhüt edilmezse bu eylemler devam eder. Halkın mağduriyeti giderilmezse kimse çalışmalara izin vermez” (17 Eylül 2011 Doğu Ekspres Gazetesi: 3) diyerek proje ile halkın uğrayacağı tekil haksızlığın giderilmesi durumunda HES yapımı için yapılan eylemlerin sonlandırılacağına dair işaret vermiştir. Bu yönüyle bakıldığında eylemler sivil itaatsizliğin bir unsuru olan ‘sistemin geneline değil tekil haksızlıklara karşı ortak eylem yapılması, eylemin ciddi haksızlıklara karşı yapılması ve haksızlıkla makul bir ilişki içinde olması’ unsurlarıyla örtüştüğü görülmektedir.

Eylemi gerçekleştiren yöre halkı eylemler sonucunda ortaya çıkacak Politik ve hukuki sorumluluğu üstlenmiştir. Nitekim eylemler sonucu mahkeme tarafından kesilen para cezaları ve diğer cezalara yönelik bir karşı duruş eylemciler tarafından sergilenmemiştir. Eylemler sonucu açılan davalarda eylemcilerin itiraz ettiği ve karşı durduğu noktalar var ise de bunlar eylemler sırasında ‘kamu görevlisine hakaret ve taş atma’ gibi eylemcilerin girişmediklerini ifade ettikleri eylemlerdir. Bu yönüyle de eylemler sivil itaatsizlik unsurlarından ‘Politik ve Hukuki Sorumluluğun Üstlenilmesi’ unsuruyla çelişmemektedir.

Eylemlerin geniş zaman dilimlerine yayılması, eylemlerin yapılaş biçimi ve eylemlerin gelişim seyri ve ortaya çıkardığı sonuçlar dikkate alındığında eylemlerin sivil itaatsizlik olgusuyla örtüştüğü ve eylemlerin birer sivil itaatsizlik eylemi olduğunu söylenebilir.

Yöntem

HES eylemlerinin nasıl sunulduğunu Erzurum’daki Palandöken ve Doğu Ekspres gazetelerinde nasıl sunulduğunun araştırıldığı bu çalışmada haberlerin incelenmesinde van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesi kullanılmıştır. Bu çerçevede haberin dili ve yapısı başlık, spot, giriş, fotoğraf, cümle ve kullanılan fiiller bağlamında çözümlenmiştir.

Van Dijk’in Eleştirel Söylem Çözümleme Modeli

Eleştirel söylem çözümleme alanında öne çıkan isimlerin başında Van Dijk gelmektedir. van Dijk haberi ele alırken sadece haberin salt görünen kısmı ile ilgilenmez, aynı zamanda haberin yapılaş biçimi, haberi ve haber içindeki söylemi üretenlerin özellikleri hatta haberin hedef kitesini oluşturanların yorumlama biçimleri bu kitle üzerinde oluşabilecek algıları da ele alarak, haberi total bir yaklaşımla çözümleme eğilimindedir. Bu şekilde birbirinden bağımsızmış gibi görünen, fakat birbirleriyle bir şekilde ilintili süreç ve yapıları sistematize etmek ve bundan rasyonel bir model ortaya çıkarmak zordur. Fakat Dijk bunu çok güzel bir şekilde sistematize etmiştir. Van Dijk’in söylem çözümleme yöntemi şu şekildedir (Özer, 2011, s.85):

A. Makro Yapı

1. Tematik yapı

a. Başlık/lar

b. Haber Girişi

1. Spot/lar

2. Spot olmadığında haber metninin ilk paragrafı alınmalıdır. Haber tek paragraftan oluşuyorsa ilk cümle haber girişi olarak alınabilir.

c. Fotoğraf

2. Şematik Yapı

a. Durum

1. Ana Olayların Sunumu

2. Sonuçlar

3. Ardalan Bilgisi

4. Bağlam Bilgisi

b. Yorum

1. Haber kaynakları

2. Olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar

B. Mikro Yapı

1. Sentantik Çözümleme

a. Cümle Yapılarının Aktif ya da Pasif Olması

b. Cümle Yapılarının Basit ya da Karmaşık Olması

2. Bölgesel Uyum

a. Nedensellik İlişkisi

b. İşlevsel İlişki

c. Referansal İlişki

3. Sözcük Seçimleri

4. Haber Retoriği

a. Fotoğraf

b. İnandırıcı Bilgiler

c. Görgü Tanıkları İfadeleri

Van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesini oluşturan ilk yapı makro yapıdır. Bu yapı kendi içinde tematik ve şematik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Tematik yapı ise başlıklar, haber girişi ve fotoğraf olmak üzere kendi içinde üçe ayrılmaktadır. Haber girişi kısmı da kendi içinde spotlar ve spot olmadığında haberin ilk paragrafı olmak üzere kendi içinde ayrılmaktadır. Tematik yapı habere konu olan olay, olgu ya da fikirlerin en önemli unsurlarının öne çıkarıldığı, haberi özetleyen haberin çatısı konumunda olan bölümdür. Makro yapının ikinci ana başlığı olan şematik yapı kendi içinde; durum ve yorum olmak üzere iki ana başlığa ayrılmaktadır. Durum kısmı ise kendi içinde ana olayların sunumu, sonuçlar, ardalan bilgisi, bağlam bilgisi olmak üzere kendi içinde 4 alt başlığa ayrılmaktadır. Durum kısmı haberin habere konu olan olay, olgu ve fikirlerin ana kısımlarının sunulduğu, olayın sonuçlarının verildiği, habere konu olan olay, olgu ya da fikirlerin geçmişle bağlantısı varsa bu bağlantının yapıldığı ve haberin, eleştiri, açıklama gibi belli bir bağlama oturtulduğu kısımdır. Şematik yapının ikinci alt başlığı olan yorum kısmı ise habere konu olan olay, olgu ya da fikirlerin taraflarının yaptığı yorumları içermektedir (Özer, 2011, s.83).

Van Dijk'ın modelinin ikinci kısmı olan mikro yapıda ise sentantik çözümleme ilk alt başlıktır. Bu kısım kendi içinde cümle yapılarının aktif ya da pasif olması, cümle yapılarının basit ya da karmaşık olması alt başlıklarıyla kendi içinde ikiye ayrılmaktadır.

Haber içerisinde kurulan cümleler aktif ya da pasif olmaları yönüyle farklı anlam ve algılar ortaya çıkarabilmektedir. Mikro yapının ikinci ana başlığı olan bölgesel uyum kısmı kendi içinde nedensellik, işlevsel ve referansal ilişki olmak üzere üç ayrı alt başlığa ayrılmaktadır (Özer, 2011, s.83-84).

Cümle içerisindeki nedensel bağlarının arandığı nedensel ilişkisinde işlevsel bağlar ilişkisinde genel ifadeli cümlenin açılımının bir sonraki cümlede yer alıp almadığı kontrol edilerek uygun anlatım, özetleme, zıtlık ve örnekleme yapılıp yapılmadığına bakılmaktadır. Referansal ilişkide ise metinde kullanılan kavramların kendinden sonra gelen kavramlar ve sözcüklerle olan ilişkisinin kurulup kurulmadığına bakılmaktadır. Gerek kavramların seçimi, gerekse kavramların birbiriyle olan ilişkisi bu kısımda ideolojik üretimler ortaya çıkarabilmektedir (Özer, 2011, s.84).

Mikro yapının üçüncü ana alt başlığı sözcük seçimi kısmıdır. Haberde yapılan tanımlamaların haberin muhatapları (okuyucu) tarafından nasıl algılanması gerektiği noktasında belirleyici bir rol üstlenir. Dolayısıyla tanımlamalar ya da açıklamalar yapılırken okuyucu belli bir algıya yönlendirilmeye çalışılır. Bu da ideolojik üretimi beraberinde getirmektedir. Siyasi ya da toplumsal bir olayda rol alan birinin aktivist ya da provokatör olarak tanımlanması gibi birbiriyle zıt anlam ve algılar oluşturabilmektedir. Bundan dolayı sözcüklerin seçimi son derece önemlidir.

Mikro yapının son başlığı olan haber retoriği kendi içinde fotoğraf, inandırıcı bilgiler, görgü tanıklarının ifadeleri olmak üzere üç ayrı alt başlığa ayrılmaktadır. Bu üç kısımda haberin inandırıcılığını artırmak için kullanılan yardımcı öğelere yer verilmektedir. Haber ve haber içerisinde verilen bilgilerin, okuyucu nezdinde oluşturulmak istenen algıların ispatı, şahitliği niteliğinde olan fotoğraf, görgü tanıkları ve inandırıcı bilgiler bu bölümde ortaya konmakta ve haberin doğruluğu, inandırıcılığı ve etkisi artırılmaktadır. Bu unsurların eksik kaldığı haberde algı zayıflayabilmektedir (Özer, 2011, s.84-85).

Diğer önemli hususlar

Haber içerisinde oluşturulan söylem okuyucuya, izleyiciye, dinleyiciye aktarılırken söylemin güçlü veya zayıf olarak algılanması istenir. Kimi zamanda söyleme etki etmemek için nötr kalınır. Bu etki oluşturulmak istenirken haber yüklemelerine sıkça başvurulur. Haber yüklemeleri doğrudan aktarım ve dolaylı aktarım yüklemeleri olmak üzere iki ana başlığa ayrılmaktadır.

Söylemi doğrudan aktarmak için kullanılan yüklemeler

Kaynağın sözünün tırnak içerisinde verilmesi durumunda bu tür yüklemeler kullanılır (Aslan, 2004, 52). Doğrudan aktarım yüklemeleri kendi içerisinde; nötr yüklemeler, söylemin etkisini artırmak için kullanılan yüklemeler, söylemin etkisini azaltmak için kullanılan yüklemeler ve söylemin geçmişle bağlantısını kurmak için kullanılan yüklemeler olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır.

*Nötr Yüklem*ler: dedi, konuştu, şöyle dedi, diye konuştu, şöyle ifade etti, konuşmasını şöyle tamamladı, şunları sıraladı, şöyle açıkladı, şöyle tamamladı, şöyle ifade etti, şu sözlerle açıkladı, şöyle devam etti, yanıtı şu oldu, şu değerlendirmeyi yaptı, diye yanıtladı vb. (Aslan, 2004, s.53-54) ifadelerden oluşur

*Söylemin Etkisini Artıran Yüklem*ler: diye tepki gösterdi, diye vurguladı, tepkisi şu oldu, altını şöyle çizdi, eleştirileri şunlar, şu benzetmeyi yaptı, şu talepte bulundu, tepkisi şöyle, gelinen aşama şu, şunları sıraladı, diye tepki gösterdi, vb. (Aslan, 2004, s.55). İfadelerden oluşur.

*Söylemin Etkisini Azaltan Yüklem*ler: İddiası şu, şu görüşü savundu, şunları iddia etti, iddiasında bulundu, şu iddiada bulundu, görüşü şu oldu vb. (Aslan, 2004: s.56). Yargılardır.

*Söylemin Geçmişle Bağlantısını Kurmak İçin Kullanılan Yüklem*ler: Şöyle hatırlattı, şöyle yineledi, şöyle anımsattı, şunu hatırlattı, şunu anımsattı vb. (Aslan, 2004, s.56). İfade biçimleridir.

Söylemi dolaylı aktarmak için kullanılan yüklem

Haber kaynağının sözünün tümünün doğrudan, tırnak içinde verilmesi mümkün olmadığından, söylenenlerin anlamını bozmadan dolaylı aktarım biçiminde vermek için bu yüklem kullanılır (Aslan, 2004, s.57).

*Nötr Yüklem*ler: anlattı, belirtti, kaydetti, söyledi, ifade etti dile getirdi, açıkladı vb. (Aslan, 2004, s.57).

*Söylemin Etkisini Artıran Yüklem*ler: işaret etti, vurguladı, bildirdi, altını çizdi, eleştirdi, niteledi, noktayı koydu, suçladı, müjdeledi vb. (Aslan, 2004, s.58).

*Söylemin Etkisini Azaltan Yüklem*ler: öne sürdü, ileri sürdü, iddia etti, savundu vb. (Aslan, 2004, s.58-59).

*Söylemin Geçmişle Bağlantısını Kurmak İçin Kullanılan Yüklem*ler: hatırlattı, tekrarladı, yineledi, değindi, anımsattı vb. (Aslan, 2004, s.59).

Haberde metafor kullanımı

Metefor kavramının benzetme yaparak sözcüğü gerçek anlamının dışında kullanma manasına geldiği düşünülürse haberde kullanılan metaforların hem okuyucu, dinleyici ve izleyicilerin duygularını harekete geçirmek için hem de söylemdeki ideolojiye bağlı tanımlama ve açıklamalar yapmak için kullanıldığı söylenebilir.

“Metaforlar, edimsel olarak deneyimi yapılandırmaktadırlar. Kullanılan bir metafor, bir olayın belirli bir şekilde anlaşılmasına neden olabilir. Bir kavramın anlaşılma biçimi, belirli bir metaforik yapıya öylesine bağlı hale gelmektedir ki, o kavrama ilişkin alternatif görme biçimleri gizlenmekte, göz ardı edilmekte ya da daha da anlamsızlaştırılmak üzere yer verilmektedir” (Mumby ve Spitzack, 2008, s.81’den aktaran Özer, 2012: s.202). “Gündelik metaforlar, edebi olanlardan farklı özel-

likler taşır. Metafor olarak dikkat çekmez ve bilinçli kod açımına davet etmez. Daha sinsidirler ve oluşturdukları anlam, toplumun ortak duygusunun bir parçası haline gelebilir, sorgulanmadan kabul edilebilirler. Bu tür ortak duygular, doğal görünür ama doğal değildir. Nedenlidir ve toplumsal olarak üretilmiştir. İdeolojik olması da buradan kaynaklanmaktadır.” (Fiske, 2003, s.127’den akt. Özer, 2011, s.143).

Araştırma Soruları

Araştırmada seçilen e-konu ve gazeteler bağlamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Erzurum yazılı basını sivil itaatsizlik eylemlerini haberleştirirken nasıl bir haber dili kullanmaktadır?
- Erzurum yazılı basını sivil itaatsizlik eylemlerini haberleştirirken ideolojik üretim yapıyor mu?
- Erzurum yazılı basını sivil itaatsizlik olaylarını haberleştirirken siyasal iktidara karşı nasıl bir tutum izliyor?
- Erzurum yazılı basını sivil itaatsizlik olaylarını haberleştirirken olayın taraflarının söylemlerini dengeli bir biçimde habere yansıtıyor mu?

Araştırma Nüfusu ve Örneklem

Çalışmanın araştırma nüfusu Erzurum yazılı basını, örnekleme ise Erzurum yazılı basınının en yüksek tirajlara sahip olan Palandöken ve Doğu Ekspres gazeteleridir. Bu çerçevede çalışmanın zaman olarak araştırma kapsamı ise 5 Eylül 2011 tarihidir.

Çalışma için seçilen haberler, Bağbaşı Beldesinde girilen sivil itaatsizlik eylemleri, bu eylemlere bağlı olarak ortaya çıkan gelişme ve eylemlerin kamuoyundaki yansımalarını gösteren 3 haberden oluşmaktadır. Bu haberlerden 2’si Palandöken 1’i ise Doğu Ekspres gazetesindeki yer almıştır. Her iki gazeteden seçilen 3 haber dışında kalan diğer haberler de beldedeki sivil itaatsizlik eylemleri ve eylemlerin yansımalarına dair haberlerdir. Fakat seçilen haberler sivil itaatsizlik eylemlerini ve kamuoyuna yansımalarını detaylı bir şekilde işleyen haberlerdir. Bundan dolayı ilgili 3 haber seçilmiş ve çözümlenmiştir.

Tortumlu Leyla Haberleri’nin Çözümlemesi

Kamuoyunda ‘Tortumlu Leyla Olayı’ olarak bilinen ve bir dönem medya ve siyaset gündeminde sıklıkla yer alan olaylar dizisi 2009 yılında başlamış olmasına rağmen kamuoyunun ilgisi 5 Eylül 2011’de Tortum’a bağlı Bağbaşı Beldesi’nde gerçekleştirilen oturma eylemi ve eylem sırasında çıkan olaylar sonucunda bölgeye yönelmiştir. Tortum Bağbaşı Beldesi’ndeki HES çalışmalarına karşı ortaya konan sivil itaatsizlik eylemlerinin kamuoyunda işlenmesinde ve nihayetinde siyasetin gündemine taşınmasında Erzurum yazılı basınının katkısı büyüktür. 5 Eylül 2011’deki olayı genişçe sayfalarına taşıyan Er-

zurum yazılı basını yaptığı haberler ve olayların sunum biçimleriyle hem Erzurum kamuoyunda hem de ülke kamuoyunda ciddi bir etki yaratmıştır. Bu etkinin ortaya çıkması ve yayılmasında Erzurum yazılı basınının kullandığı dil, haberlerdeki metafor kullanımı, haberin oturtulduğu bağlam vb diğer haber normları önemli etkenler arasında sayılabilir.

Palandöken Gazetesi

Tortum'un Bağbaşı Beldesi'nde yapılan sivil itaatsizlik eylemlerine ilişkin 6 Eylül 2011'de bir haber yayınlanmıştır. Haber gazete manşetinde günün haberi olarak duyurulmuştur.

Haber Başlığı: Tortumda Yine HES Gerilimi

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

Haber anlatıları makro önermelerden oluşmaktadır ve bunlar çoğunlukla temalardır. Bir söylem birden fazla temadan oluşabilir; temalar ise, söylem içinde yapılandırılmıştır. Yapılar da, makro kurallar aracılığıyla söylemden elde edilmektedir. Bunlar da, üç aşamalıdır ve söz konusu unsurlar aracılığıyla söylem içinde enformasyon eksiltimine gidilir. Haberin özü ve ana fikri verilir ve böylece özetleme yapılır” (Özer, 2011, s.87).

“1- Enformasyon eksiltimi: Başlıkta yer, dönem ve zaman gibi enformasyonlara yer verilmemesi. 2- Genelleştirme: Örneğin kedi, köpek, muhabbet kuşu, kanarya, horoz, vs. hayvanların evcil hayvanlar olarak genelleştirilmesi. 3- Kurgulama: Bu genelleştirmeye benzemektedir. Ancak, isimlerden çok fiillere, kişiler ya da şeylerden çok eyleme yöneliktir. Bir şemsiye kavram altında bir dizi eylemi özetler” (Özer, 2011, s.87).

Gazeteler, genellikle ana başlığa ek olarak üst ve/veya alt başlık da kullanılmaktadırlar (Özer, 2008, s.405). Palandöken gazetesinde 6 Eylül 2011'de yayınlanan haber, gazetenin 1. sayfasında günün haberi olarak verilmiştir. Haberde ana başlık, iki ara başlık, üç satırlık bir spot, fotoğraf ve fotoğrafın altında dört satırdan oluşan bir fotoğraf altı yazısı kullanılmıştır.

Haber Başlığı: “Tortumda Yine HES Gerilimi”

Başlıkta enformasyon eksiltimine gidildiği ve genelleştirme yapıldığı görülmektedir. Başlık, “Eylem nedir?” sorusunun cevabını barındırmamaktadır.

Başlıktan eylemin ne olduğu anlaşılamamaktadır. Haberde kullanılan ‘Tortum’ ifadesi bir genelleştirme örneğidir. Çünkü HES gerilimi Tortum'un tamamında değil Tortuma bağlı Bağbaşı Beldesi'nde olmuştur.

Haberin spotu, “Tortum Bağbaşı'nda yapımı devam eden HES inşaatı bir kez daha köylüyle güvenlik güçlerini karşı karşıya getirdi. Çıkan olaylarda bir Polis ve bir Jandarma görevlisi yaralandı” şeklinde okuyucuya verilmiştir.

Spotun başlıkla olan ilişkisine bakıldığında başlıkta verilen gerilim duyurusu genel-özele doğru bir yol izlenerek spotta betimlenmiş ve gerilimin sonucu ortaya konmuştur. Spotta da bir genelleştirmenin yapıldığını görmekteyiz. Bu genelleştirme ‘köylüler’ ve ‘güvenlik güçleri’ ile yapılmıştır. Eyleme katılanlar köylülerin tamamı olmadığı gibi,

köylü ile karşı karşıya gelen güvenlik güçlerinin de polis mi, jandarma mı yoksa şantiyenin özel güvenliği mi olduğu belirtilmemiştir. Spotta zaman yer gibi unsurlara yer verilmeyerek enformasyon eksiltimi spotta da sürdürülmektedir. Spotta ayrıca eyleme katılan köylülerin (kadın, erkek, yaşlı, genç, vb.) ve güvenlik güçlerinin niteliklerinin (asker, jandarma) verilmediği görülmektedir.

Başlıkta kısmen duyurulan gerilimin nedeni spotta detaylandırılmakta ve gerilimin HES inşaatını protesto eden köylü ile bu protestolara müdahale eden güvenlik güçleri arasında çıktığına işaret edilmektedir. Spotta köylülerle güvenlik güçlerinin karşı karşıya gelme nedeni olarak HES inşaatı gösterilmektedir.

Haberde tek bir fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğraftaki görüntüde eylemcilerin çoğunluğu çocuklar ve kadınlardan oluşmaktadır. Yol kenarına dizilerek yapılan oturma eylemi yol ortasında çocukların ‘HES’e Hayır’ yazan bir pankart tuttıkları fotoğraf karesine yansımaktadır. Bu görüntülere bakınca başlık ve spotta güvenlik güçleri ve köylüler arasındaki olan gerilime dair bir görselin kullanılmadığını söylemek mümkündür. Bu bilgiler ışığında fotoğrafta yatan anlam şu şekilde olabilir: Oturma eylemlerinde kadınların ve çocukların kullanılması eylemin meşruluğunu kamuoyu nezdinde güçlü kılmaktadır. Bunun yanı sıra, ‘HES’e Hayır’ pankartını masumiyetin timsali olan çocukların taşıması yapılan eylemin de masum bir eylem olduğu algısını yaratmaya yöneliktir. Bu algının çarpan etkilerine baktığımızda okuyucuda güvenlik güçleriyle karşı karşıya gelen köylülerin haklı tarafta olduğu izlenimi doğabilmektedir. Fotoğraf altı yazısı da bunu destekler niteliktedir. Fotoğraf alt yazısında “...oturma eylemi yaptı” ifadesi eylemcileri destekler niteliktedir. Çünkü oturma eylemi meşru bir eylemdir. Fotoğrafta oluşan anlam bütünlüğü haber metninde tam tersi bir şekilde verilmiştir.

Haber metnine ara başlıkla kullanılarak giriş yapılmıştır. Haberde kullanılan ara başlıklar şu şekildedir:

Altbaşlık 1: “Köylüler Şantiyeye Baskın Yaptı”

Altbaşlık 2 : “2 Güvenlik Görevlisi 4 Kişi Yaralı”

Birinci alt başlığa bakıldığında köylülerin meşru olmayan bir eylem içerisinde oldukları ve gazetenin köylülerin eylemini ‘baskın yaptı’ kalıbıyla verdiği görülmektedir. Bu bir ideolojik üretilerdir. Nitekim protesto etme, bir haktır, dolayısıyla söz konusu anlam ideolojik bir anlamdır. Başlıkta ve spotta ortaya konan gerginliğin köylülerin şantiye baskınına örtük bir şekilde bağlanmaktadır. Hâlbuki köylülerin bir HES inşaatını protesto etmeyi amaçladıkları fotoğraftaki oturma eyleminden ve çocukların taşıdığı ‘HES’e Hayır’ pankartından anlaşılmalıdır. Eyleme ilişkin yasa-dışılık izinsiz olmasına bağlanmaktadır. Ancak eylem için izin alma gerekliliği yoktur. Haberde izinsiz olduğu vurgusu ön plana çıkartılıp, eylemin yasadışılığı vurgulanmaktadır. Bir başka ideolojik üretim ise ‘köylüler’ ifadesidir. Çünkü protestoyu yapanlar köy halkı değil, belde halkıdır. Köylüler ifadesi belde halkının ait olduğu kır kültürünü tanımlamak, sınıfsal olarak belde halkının emekçi bir sınıfa dâhil olduğunu göstermek için kullanıldığı düşünülmektedir. Bu noktadan hareketle emekçi bir kesimin yaptığı eylemin ‘baskın’ kalıbıyla duyurulması köylülerin yaptığı eylemin zorbalık olduğu algısını okuyucuda oluşturmak istendiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Başlıktan gazetenin eylemi yapanların karşısında ol-

duğu izlenimi de doğmaktadır. Çünkü baskın ifadesi meşru olmayan bir eylem biçimini zihinlerde uyandırmakta ve eylemi ta baştan gayri meşru kılmaktadır. Burada çelişkili nokta ise haberde kullanılan fotoğrafın başlık ve spotu destekler nitelikte bir görüntü içermemesidir. Belki gazete bu şekilde bir denge kurmak istemiş olabilir. İkinci alt başlık da olayın sonucuna dair sayısal bilgiler vermektedir. Bu sayısal bilgiler genelden özele doğru bir gidişin olduğunu da kanıttır.

Haberin ilk paragrafı: “Tortum’un Serdarlı, Bağbaşı ve Pehlivanlı beldeleri ile Dikmen ve Uzunkavak köylerinden geçen Ödük Çayı üzerinde yapılmaya başlanan Hidro Elektrik Santrali (HES) çalışması nedeniyle birkaç kez ilçede gerilim yaşandı. Geçtiğimiz günlerde Bağbaşı’ndaki HES şantiyesini basıp, güvenlik güçlerini tartaklayan köylüler, dün yine inşaat sahasını basıp olay çıkardı. Bölgeye güvenlik güçleri sevk edildi.”

Haber ilk paragrafında yer alan “...birkaç kez ilçede gerilim yaşandı” ifadesi ile benzer gerginliklerin daha öncede yapıldığına dair bir bilgi sunulmaktadır. Devamında ise, bu bilgi detaylarla pekiştirilmekte ve köylülerin geçmişte şiddete başvurduğunu, bugün de aynı şeyi yaptığını ve köylülerin bunu alışkanlık haline getirdiği algısı oluşturulmaktadır. Bu sayede köylülerin yaptığı eylemlerin meşru ve yasal olmadığına dair bir anlam üretimine gidilmektedir. Güvenlik görevlilerinin bölgeye sevk edilmesi köylülerin yaptığı baskına bağlanmakta ve güvenlik kuvvetlerinin olası müdahalesi meşru hale getirilmektedir. Fotoğraf dışında üretilen ideolojik anlam bu noktaya kadar paralellik arz etmektedir. Fotoğrafta oluşan tezat anlam dışarıda bırakıldığında bu durum normaldir. Çünkü gazete, haberi, eylemcilerin yaptığı eylemin gayri meşruluğu üzerine kurmuştur.

2. Şematik Yapı

Şematik yapının en başta yer alan unsuru olan ana olayın sunumuna baktığımızda haberde ana olay, köylülerin HES inşaat sahasında yaptığı baskın ve polisin eylemcilere yaptığı müdahale olarak gösterilmiştir. Olayın sonuçları da haberde alt başlıkta duyurulmuş ve alt başlıktan hemen sonraki haber metninde sonuçlar detaylandırılmıştır.

Haberde olayın benzerinin geçmiş günlerde yaşandığına dair bilgiler sunulmaktadır. Fakat bu ardalın bilgisi olayın benzerini hatıra getirme adına verilen bir bilgidir ve bu bilgi olayın nedenine yönelik açık bir ardalın bilgisi sunmamaktadır. Köylülerin şantiyedeki çalışmaları engellemeye yönelik giriştikleri eylem şantiyeye baskın şeklinde verildiğinden haber şiddet üzerinden kurulmuştur. Haberin kaynağına dair haber içerisinde herhangi bir bilgi yoktur. Haberin bizzat olayları izleyen üçüncü bir göz tarafından verildiği görülmektedir. Bu, haber kaynağının bizzat gazete muhabiri olduğu izlenimini doğursa da haberde muhabirin ismine dair bir bilgi de bulunmamaktadır. Ayrıca haberde olayın tarafı konumunda olan güvenlik güçleri ya da resmi makamlardan yapılan bir açıklamaya yer verilmediği gibi belde halkından hiç kimsenin de görüşlerine başvurulmamıştır.

B. Mikro Yapı

Haberin cümle yapılarına bakıldığında, haberde aktif cümlelerin çoğunlukta olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle eylemcilerin yaptıkları tanımlanırken negatif baskın ifadelerin kullanılması gazetenin olayda eylemcilerin karşısında olduğunu göstermektedir.

“Köylünün tepkisi üzerine olay yerine gelen polis ve jandarma, tansiyonun düşmesini başaramadı. ‘...arbede yaşandı’, ‘Çıkan olaylarda bir polis, bir jandarma ve 2 köylü yaralandı’, ‘.. nasibini aldı.’, ‘...oturma eylemi yaptı’, ‘...izin vermedi.’”

Cümlelerine bakıldığında haberde nedensellik ve işlevsellik ilişkisinin kurulduğu anlaşılmaktadır. Bir cümlede verilen bir ifadenin açılımı sonraki cümlede yapılmaktadır. Örneklendirecek olursak; “Gerilimin iyice yükselmesi üzerine, güvenlik güçleri köylülere müdahale ederken, arbede yaşandı.” denirken devamında gelen cümlede “Çıkan olaylarda bir polis, bir jandarma ve 2 köylü yaralandı” denilerek işlevsel ilişki habere yansıtılmıştır.

Haberde, ‘baskın yaptı’, ‘yaralandı’, ‘gerilim yaşandı’, ‘arbede yaşandı’ şeklinde şiddet betimlemesi yapan çok sayıda ifadenin geçtiği görülmektedir. Şiddetin kim tarafından üretildiği sorusunun cevabı ise haberde ‘köylüler’ olarak karşılık bulmaktadır. Çünkü habere göre, baskını yapan ve arbede çıkmasına sebep olanlar köylülerdir. Olayın taraflarının ne şekilde tanımlandığına bakıldığında, eylemcilerin ‘köylüler’ tanımlaması ile sunulduğu dikkat çekmektedir. Bu bir ideolojik üretimdir. Çünkü eylemi yapanlar köyde değil belde yaşayanlardan oluşmaktadır. Köylüler ifadesinin sınıfsal olarak belde halkının emekçi bir sınıfa dâhil olduğunu göstermek için kullanıldığı düşünülmektedir. Yapılacak olan HES’in ulusal veya uluslararası bir şirket tarafından yapılması başka bir ifadeyle HES çalışmasının sermaye sınıfına ait bir çalışma olmasından dolayı bu çalışmaya direnen belde halkının ‘köylü’ olarak tanımlandığı böylece taraflar arasında hegemonik bir tanımlamaya gidildiği düşünülmektedir. Bu tanımlamaya bağlı olarak ta şiddetin sorumlusu olarak da eylemciler gösterilmektedir.

Haber retoriği açısından değerlendirildiğinde, haberde görgü tanıklarının ifadelerine başvurulmadığı görülmektedir. Ayrıca haberin kaynağı olarak gösterilebilecek bir bilgi de haberde mevcut değildir. Haber fotoğrafı da, haber verilen unsurları destekler nitelikte değildir. Haberde bir arbede, yaralanma ve baskından bahsederken haber fotoğrafında ‘HES’e Hayır’ pankartı açmış çocuklar ve köprü üzerinde oturma eylemi yapan ağırlıklı olarak kadın ve çocuklardan oluşan göstericiler görülmektedir. Haberde şiddetin kaynağı olarak gösterilen köylülerin aksine güvenlik güçleri olumlanmaktadır. Haberde güvenlik güçlerinin tansiyonu düşürmeyi başaramadığı dile getirilmektedir. Bu güvenlik güçlerinin müdahale etmeden önce tansiyonu düşürmek için gayret sarf ettiğini göstermektedir.

7 Eylül 2011

Palandöken gazetesinde 7 Eylül’de yayınlanan haber 6 Eylül’de yayınlanmış olan haberde geçen olaya ait haberdır. Fakat gazete 6 Eylül’deki haberinde ortaya koyduğu sunum biçiminde tavır değişikliğine gitmiştir. Haber, 6 Eylül’deki habere konu olan olayı anlattığından gazetenin bu haberi çözümlenirken, 6 Eylül’deki haberden farklarını ortaya koymak ve bu farkların çözümlenmeye nasıl yansıdığını belirtmek yeterli olacaktır.

Haberin 6 Eylül’deki Haberden Farklı Yanları

Başlık: ‘HES kavgası Tortum’u gerdi’

Gazete 6 Eylül’de yaptığı haberdeki başlığın benzerini burada da kullanmıştır. Aradaki tek fark 6 Eylül’deki haberde ‘yine’ ifadesiyle ortaya konan ardalın bilgisi bu kez başlıkta verilmemiştir.

Haberin girişi şu şekildedir:

“Tortumun Bağbaşı Beldesi’nde yapımı devam eden Hidroelektrik Santrali (HES) inşaatını protesto etmek amacıyla çevre köylülerince düzenlenen oturma eyleminde çıkan olaylarda 1’i polis 4 kişi yaralandı.”

Haberde 6 Eylül’deki haberin spotunda verilen köylülerle güvenlik güçlerinin karşı karşıya geldiği duyurusu bu kez verilmemiştir. Bunun yerine, çevre köylülerince bir oturma eylemi düzenlendiği duyurulmuş ve bu oturma eylemi HES’leri protesto etme girişimine bağlanmıştır. Bunun yanı sıra, çıkan olayın sonucu duyurulmuştur. Bir önceki haberde ‘köylüler’ ifadesi bir hegemonik ifade biçimi olarak kullanılırken burada köylüler tabiri köyde ikamet edenler anlamında kullanılmış ve gazete bir önceki haberinde yaptığı ideolojik üretimden burada vazgeçmiş gözükmektedir.

Haberde, bir önceki haberden daha kısa olmasına rağmen, iki ayrı fotoğraf kullanılmıştır. Kullanılan fotoğraflardan büyük boyutta olan fotoğrafta, engelli vatandaşların da aralarında olduğu ellerinde bayraklarla eylem yapan göstericiler görülmektedir. Küçük fotoğrafta ise şakağından kan akan bir yaralı görülmektedir. Yaralının eylemci olduğu düşünülmektedir. Fotoğraflar, haber sunumunda anlatılan olaya kanıt olabilecek niteliktedir. Ayrıca fotoğraflar bir önceki haber fotosunun aksine, gazetenin olayı yansıtmış biçimi ile uyum göstermektedir. Haberde bir önceki gün yapılan haberin aksine alt başlığın kullanılmadığı görülmektedir.

Haberin ilk paragrafı : “Tortum ilçesinde yapımı sürdürülen HES inşaatını protesto etmek için Bağbaşı beldesinde toplanan ve çoğunluğu kadınlardan oluşan yaklaşık bin kişi, oturma eylemi yaptı. Grup, HES inşaatında görevli iş makinalarının geçmesine izin vermeyince arbede çıktı. HES inşaatının kendilerini mağdur ettiğini söyleyen köylüler, projenin tamamlanmasıyla susuz kalacaklarını öne sürdüler.”

Haberin ilk paragrafındaki yer alan “...HES inşaatını protesto etmek için Bağbaşı beldesinde toplanan...” ifadesine bakıldığında, bir önceki haberde eylemcilerin şiddet kullandığına dair verilen ardalın bilgisi burada verilmemektedir. Ayrıca bir önceki haberde şiddete başvuran taraf olarak gösterilen eylemciler bu kez bu şekilde bir sunumdan arındırılmaktadır. Bir önceki haberde eylemcilerin meşru olmayan bir işe giriştiğine dair sunum yapılırken, burada bundan vazgeçilmekte ve köylülerin “protesto eylemi” yaptığı vurgusu öne çıkarılmaktadır. Bir önceki haberde fotoğrafla inşa edilen anlam ile haber metninde üretilen anlam paralellik göstermezken, bu haberde haber unsurları ile inşa edilen anlam paralellik arz etmektedir. Gazete 6 Eylül’deki haberi eylemcilerin yaptığı eylemin gayri meşruluğu üzerine kurarken, bu haberde tam tersi bir şekilde yöre halkının eylemleri protesto gösterisi şeklinde eylemi meşru kılacak bir sunum biçimiyle verilmektedir. Haber ‘öne sürdüler’ yüklemiyle verilmektedir. Bu yüklem aslında onların ön görüşü, gerçekte öyle olmayabilir anlamını akıllara getirmektedir. Bu yönüyle inşa edilen anlamda bir çelişki ortaya çıkmaktadır.

Haberin devamı şu şekildedir:

“Yaşanan arbede üzerine emniyet müdürlüğünden bölgeye ekip takviyesi yapıldı. Çevik kuvvet ve jandarma ekipleriyle birlikte iş makinalarına taş atan köylülere müdahale

etti. Yaşanan arbedede Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü'nde görevli 1 kadın polis memuru ve 1 özel güvenlikçi ile 2 vatandaş yaralandı. Olayların ardından bugün bölgede gerginlik devam ederken, köylüler sessiz bekleyişlerini sürdürüyorlar.”

Bir önceki haberde olduğu gibi, bu haberde de haberin kaynağına dair haber içerisinde herhangi bir bilgi yoktur. Bir önceki haberde olayın taraflarının görüşleri haberde yer almazken, bu kez eylemcilerin mağduriyetini gösteren, ‘HES inşaatının kendilerini mağdur ettiğini’ söyleyen köylüler, projenin tamamlanmasıyla susuz kalacaklarını öne sürdüler’ ifadeleri kullanılmakta ve eylemcilerin yaptığı eylem ve oluşacak mağduriyete gerekçe sunulmaktadır.

Haber cümle yapıları, işlevsellik, nedensellik yönünden 6 Eylül’deki habere benzer özellikler taşımaktadır. Olayın taraflarının ne şekilde tanımlandığına baktığımızda, bir önceki haberde eylemciler ‘köylüler’ tanımlaması ile sunulmakta iken, bu kez eylemciler meşru bir neden için protesto eyleminde bulunan ‘aktivistler’ olarak sunulmaktadır. Haber retoriğine bakıldığında, bir önceki haberde hiçbir şekilde görgü tanığı ifadeleri, resmi açıklama gibi kanıtlayıcı bilgiler yokken, bu haberde eylemcilerin görüşlerine yer verilmiştir. Haberde kullanılan fotoğraflar bir önceki haberin aksine haber metninde üretilen anlam inşasını destekler niteliktedir.

Doğu Ekspres Gazetesi

Çalışmada Doğu Ekspres gazetesinin aynı konuya ilişkin 6 Eylül 2011’de yapılan haberi de incelenmiştir. Haber gazete manşetinde günün haberi olarak verilmiştir.

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

Üst Başlık: “Bu kez kan da aktı”

Gazetenin 1. sayfasında sürmanşet kısmında verilen ana fotoğrafın üzerine atılan ve üst başlık niteliğinde olan başlığa baktığımızda HES yapımına karşı yöre halkının daha önce de eylem yaptığına işaret edilmektedir. Fakat önceki eylemlerin aksine bu seferki eylemlerde kan aktığına vurgu yapılmaktadır.

Haber Başlığı: “Bağbaşı Savaşı”

Başlıkta enformasyon eksiltimine gidildiği ve genelleştirme yapıldığı görülmektedir. Habere konu eylem, HES haberlerini takip eden okuyucular için başlığa bakılarak kabaca anlaşılabilir olsa bile, eylemlerin geçmişinden habersiz olan okuyucular için eylem nedir? sorusunun cevabı anlaşılammaktadır. Haberde kullanılan ‘Tortum’ ifadesi bir genelleştirme örneğidir. Çünkü HES gerilimi Tortum’un tamamında değil, Tortum’a bağlı Bağbaşı beldesinde olmuştur. Başlıkta verilen ‘savaş’ ifadesi bir metaforudur. Savaş iki ya da daha fazla düşman arasında yapılan silahlı bir mücadeledir. Her ne kadar gazete tarafları birbirlerini düşman olarak görmese de başlıkta kullanılan ‘savaş’ ifadesi ile olaydaki tarafların düşman olduklarına yönelik bir anlam inşası da teorik olarak mümkün hale gelmektedir. Savaşın şiddet ürettiği gerçeği göz önüne alınırsa, Bağbaşı’nda şiddeti anımsatan birçok sahnenin yaşandığı başlıktan anlaşılacaktır.

Haberin 1. alt başlığı: “Suyu vermeyeceğiz”

Haberin 2. alt başlığı: “Kadınlar destek verdi”

Haberin 3. alt başlığı: “Çalışmalar şimdilik durdu”

Haberde kullanılan ilk alt başlık eylemler sırasında atılan sloganlardan doğrudan alıntı yapılarak başlığa taşınmıştır ve başlık yöre halkının HES yapımını engellemek için giriştiği eylemlerdeki kararlılığını ifade eden bir niteliktedir.

Haberde kullanılan ikinci alt başlık eylemlere kadınların da destek verdiğini vurgulayan bir başlıktır. Bu başlık, HES’e karşı girişilen eylemlerin toplumsal tabanının erkeklerle sınırlı olmadığını kadınların da eylemlere destek verdiğini göstermektedir.

Haberde kullanılan son alt başlık HES çalışmalarının durduğunu belirten başlıktır. Başlık eylemlerin başarıya ulaştığı anlamını örtük olarak işlemektedir. Çünkü eylemler çalışmaların durdurulması için yapılmaktadır. Eylemlerden sonra da çalışmalar durmuştur. Fakat başlıktaki ‘şimdilik’ ifadesi çalışmaların daha sonra yeniden başlayabileceğine de işaret etmektedir.

Haberin spotu, “Tortum Ödük Vadisi’nde yapılmak istenen HES’lere karşı dün bir kez daha ayaklanan Bağbaşıllılar, çalışmalarını engellemek isteyince biber gazı yedi. Eylem yapan yöre halkı ‘Canımızı alırsınız ama suyumuzu asla.’ diye slogan attı” şeklinde okuyucuya duyurulmuştur.

Spotun başlıkla olan ilişkisine bakıldığında, başlıkta verilen savaş metaforunun yarattığı gerilim duygusunun nasıl ortaya çıktığı sebep sonuç ilişkisi içerisinde verilmiştir. HES çalışmalarını engellemek için yapılan eylemler, yöre halkına yapılan müdahalenin gerekçesini oluşturmaktadır. Spotta ‘dün bir kez daha ayaklanan Bağbaşıllılar’ ifadesi ile ardalan bilgisi verilmektedir. ‘Yine’ ifadesi Bağbaşıllıların daha önce de HES çalışmalarını engellemeye yönelik girişimlerde bulduklarını hatırlatmaktadır. Yöre halkının HES çalışmalarını engellemek için yaptığı eylemleri gazete ‘ayaklanma’ olarak nitelendirmektedir. Ayaklanma, siyasi ya da devlet otoritesine karşı girişilen bir eylem olarak düşünüldüğünde gazete ‘ayaklanma’ kavramını kullanarak eylemcilerin iğretici davranış içerisinde oldukları anlamını örtük olarak inşa etmektedir. Eyleme katılanların attığı ‘canımızı alırsınız ama suyumuzu asla’ sloganı spota taşınarak eyleme katılanların kararlılıkları gösterilmektedir.

Haberde 4 ayrı fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğraflardan sürmanşetin olduğu bölüme 2 fotoğraf konmuştur. Sürmanşetteki fotoğrafların birincisinde oturma eylemi yapan yöre halkı ve polisler görülmektedir. Oturma eyleminin yansıdığı fotoğraf karesi eylemin meşruiyetine yönelik bir anlam inşasına katkı sunsa da, başlıkta verilen ‘savaş’ metaforunu destekler nitelikte değildir. Sürmanşetteki ikinci fotoğrafta eylemler sırasında yaralandığı düşünülen ve başından kan akan bir eylemci görülmektedir. Sürmanşette birinci fotoğrafın üzerine yazılan üst başlık niteliğindeki başlık da oluşan anlamı destekleyen bir fotoğraftır. Nitekim üst başlıkta ‘bu kez kan aktı’ ifadesi kullanılmış, fotoğrafta ise başında kan akan ve eylemlere katılan bir kişi olduğu düşünülen bir erkek vatandaş görülmektedir.

Haberde kullanılan üçüncü fotoğrafta ellerindeki Türk bayrakları ile eyleme destek veren kadın ve çocuklar görülmektedir. Haberdeki son fotoğraf eylem sırasında kendini yere atan Ali Tutkun adlı vatandaşa polis müdahalesini belgelemektedir. Tüm fotoğraflar bir arada değerlendirildiğinde, oluşan anlam şu şekilde olabilir: Ana başlıkta inşa edilen anlamın çağrıştırdığı şiddet olgusunu destekleyen fotoğrafların kullanıldığı görülmektedir. Her yaş ve cinsiyetten eylemlere katılım vardır. Bu durum eylemin meşruiyetine inanmış geniş ve güçlü bir toplumsal tabanın olduğuna işaret etmektedir.

Haber girişi şu şekildedir: “Tortum’un Ödük Vadisi’ne hayat veren Ödük Suyu’na Hidroelektrik Santrali (HES) yapmak amacıyla dün iş makinelerine start vermek isteyen şirket çalışanları, karşılarında muazzam bir halk direnişi görünce şaşkına döndü. Sabah saatlerinde iş makinelerinin geçeceği köprüünün başında toplanan bin 500 kadar vatandaş, geçişi engellemek için ellerinden gelen gayreti gösterdi.”

Haber girişine bakıldığında, HES çalışmaları için yöre halkının gösterdiği gayret ‘halk direnişi’ olarak tanımlanmaktadır. Direnişi haksız bir tutum veya fiile karşı ortaya konan meşru bir girişim olarak düşünürsek, gazete burada yöre halkının eylemlerinin meşru olduğu anlamını inşa etmekte ve okuyucunun da bu şekilde algılamasını sağlamaktadır. Haber girişinde ayrıca ‘Tortum’un Ödük Vadisine hayat veren Ödük Suyu’na Hidroelektrik Santrali (HES) yapmak amacıyla...’ denilerek Ödük Çayı’nın Ödük Vadisi’ne hayat verdiği vurgulanmaktadır. Ödük Çayı üzerine HES yapılırsa, Ödük Çayı’nda hayat kalmayacak anlamı bu cümleyle örtük olarak inşa edilmektedir.

2. Şematik Yapı

Haber girişinden sonraki haber metni şu şekildedir:

“Eylem yapan erkeklere kadınlar ve çocuklar destek olurken, polis ve jandarmanın çevrede geniş güvenlik önlemi aldığı görüldü. Bir grup engellinin de, tekerlekli sandalyeleriyle gelerek destek verdiği eylemlerde bu kez kan aktı. Bir vatandaşa polisin müdahale etmesi, vatandaşları fazlasıyla öfkeliendirdi.”

“Kendini yere atarak direnen Ali Tutkun adındaki eylemciye polisin müdahalesi sonrası taş atan grup, karşılığında biber gazı yedi. Atılan taşlar bir iş makinesi ve bir minibusün camlarını kırarken, birisi polis, birisi özel güvenlikçi iki vatandaş da yaralandı. Başından kanlar akan bir vatandaş hastaneye kaldırıldı.”

Suyu vermeyeceğiz

“Ödük Vadisi’ne hayat veren suya sahip çıkan Bağbaşı halkı, eylem sırasında ‘canımızı alırsınız, suyumuzu asla’, ‘Bu yolda öleceğiz ama suyumuzu vermeyeceğiz’ diye slogan attı. İş makinelerinin geçişini engellemek ve çalışmaları önlemek için eylemciler gece nöbet tutma kararı aldı.”

Kadınlar destek verdi

“Yöreye hayat veren Ödük suyuna HES yapılmasını engellemek için eylem yapan erkeklere, kadın ve çocuklarda destek verdi. Köylülerden Gülay Yıldız (30), ‘suyumuza göz dikenlerin Bağbaşı’nı somaliye çevirmelerine izin vermeyeceğiz.’ derken, çocukla-

rını meyve bahçelerinde yetiştirdiği ürünlerle satarak okuttuğunu belirten Şükriye Salma adındaki bir başka kadın da sonuna kadar direneceklerini söyledi.”

Çalışmalar şimdilik durdu

“Vadiye yapılmak istenen HES’leri engellemek amacıyla eylemlerini sürdüren vatandaşları ikna etmek için yoğun çaba sarfeden polis başarılı olamayınca iş makinesinin çalışması durduruldu. Çalışmaların durdurulmasıyla birlikte polis ve jandarma ile özel güvenlikçiler vadiden çekilirken eylemciler de evlerine döndü. Vatandaşlar HES yapımını engelleme konusunda kararlı olduklarını yinelediler.”

Şematik yapının en başta yer alan unsuru olan ana olayın sunumuna bakıldığında, haberde ana olay, yöre halkının HES inşaatının yapımını engellemek için yaptığı eylem ve bu eyleme güvenlik güçlerinin yaptığı müdahale olarak gösterilmiştir. Olayın sonuçları da haberde duyurulmuş ve olayın sonuçlarına ilişkin veriler haberin gövde kısmında detaylandırılmıştır. Olayın sonuçları şu şekildedir: HES yapımı için start vermek isteyen yöre halkı bunu engellemek için HES çalışmasının yapıldığı yere giden yol üzerindeki köprüde eylem yapmış, bu eyleme polis müdahale etmiştir. Müdahale sırasında yaralananlar olmuştur. Ayrıca eylemler sonucunda çıkan gerginlikler nedeniyle iş makinelerinin çalışmasının durdurulduğu belirtilmiştir. Alt başlıktan hemen sonraki haber metninde sonuçlar detaylandırılmıştır. Haberde ardalan bilgisi sadece ‘bu kez kan aktı’ ifadesi ile sınırlandırılmıştır. Bu ifade daha önce de benzer olayların yaşandığını fakat yaşanan olaylarda kan akmadığı anlamını örtük olarak işlemektedir.

Haberde eylemlerin savaş havasında geçtiği işlenmekte ve eylemler sonucunda kan aktığına vurgu yapan ifadeler bulunmaktadır. Bu nedenlerden dolayı haber şiddet üzerine kuruludur. Haber günün haberi olarak gazetede duyurulmuştur. Olayların duyurulduğu üçüncü bir göz tarafından aktarılmaktadır. Bu durum olayların gazete muhabiri tarafından gözlemlendiği ve haberleştirildiğini akla getirirse de haberde muhabire dair herhangi bir bilginin bulunmadığı görülmektedir. Olayda yöre halkının görüşlerine başvurulduğu görülmektedir. Fakat güvenlik güçleri ya da resmi makamların açıklamalarına dair herhangi bir bilginin haberde yer almadığı görülmektedir. Görüşlerine başvuru yapan yöre halkı, eylemlerin meşru bir eylem olduğunu destekleyen ifadeler kullanmaktadırlar. Yörenin Somali’ye çevrileceği, çocukların okuması için gerekli maddi kaynağın HES’lerin yapıldığı alanda yetiştirilen ürünlerin satılması sonucu elde edildiğine dair yöre halkının kullandığı ifadeler örnek olarak gösterilebilir.

B. Mikro Yapı

Cümle yapılarının aktif olduğu haberde özellikle olayın duyurulmuş biçimi açısından olaydaki gerilimi okuyucunun çok daha derinden hissetmesini sağlayacak özelliktedir. ‘...eylemciye polisin müdahalesi sonrası taş atan grup, karşılığında biber gazı yedi’, ‘... polis başarılı olamayınca iş makinesinin çalışması durduruldu’, ‘çalışmaların durdurulmasıyla birlikte polis ve jandarma ile özel güvenlikçiler vadiden çekilirken eylemciler de evlerine döndü.’

Haberde yer alan bu cümleler haberin nesnellik ve nedensellik ilişkisinin kurulduğu cümlelere örnek verilebilir. Haberde kullanılan cümle yapılarına bakınca ayrıca bir cümlede verilen ifadenin açılımı sonraki cümlede yapılmıştır. Yukardaki cümleler buna örnek olarak verilebilir.

Haberde, ‘Bağbaşı savaşı’, ‘kan aktı’, ‘biber gazı yedi’, ‘başından kanlar akan vatandaş’, ‘münibüsün camlarını kırarken..’ şeklinde şiddet çağrıştıran ve şiddeti betimleyen çok sayıda ifadenin geçtiği görülmektedir. Şiddetin nedeni ve uygulayıcıları olarak, gazete yapılan eylemleri, eylemi yapanları ve eylemlere müdahale eden güvenlik güçlerini göstermektedir. Şiddetin kim tarafından üretildiği sorusunun cevabı ise haberde ‘güvenlik güçleri’ ve ‘eylemciler’ olarak karşılık bulmaktadır. Çünkü habere göre, biber gazı sıkan, vatandaşın başından kan akmasına neden olan müdahaleyi yapanlar güvenlik güçleri olarak tarif edilmektedir. Münibüsün camlarını kıranlar ise eylemciler olarak tarif edilmektedir. Olayın taraflarının ne şekilde tanımlandığına baktığımızda, eylemciler ‘direniş gösteren yöre halkı’ tanımlaması ile sunulmaktadır. Bu bir ideolojik üretimdir. Çünkü eylemi yapanlar direniş gösteren kişiler olarak sunulmaktadır. Direniş ifadesinin haksız bir duruma karşı hak arayışı bir eylem olarak düşünürsek; eylemciler haksızlığa uğramış ve uğradıkları haksızlığa karşı haklarını arayan kişiler olarak tanımlanmaktadır.

Haber retoriğine bakıldığında, haberde olayları dışarıdan izleyen herhangi bir kişinin ifadesine başvurulmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, gazete olayın aktörlerinden eyleme katılanların görüşlerine başvurmuştur. Eyleme katılanların görüşleri eylemin meşruiyetini ispatlamaya yönelik söylemlerden oluşmaktadır. Ayrıca haber kaynağının ne olduğuna dair haberde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Haber aktarılış biçimi üçüncü bir göz tarafından yapılmaktadır. Bu, haber kaynağının bizzat gazete muhabiri ya da gazetenin abone olduğu haber ajanslarından birinin muhabiri olduğu izlenimi uyandırır da muhabirin kim olduğuna dair bir bilgi haberde bulunmamaktadır. Bu durum da haberin inandırıcılığına gölge düşürmektedir. Haberde bir eylem, eyleme destek veren kadın ve çocuklar, eyleme müdahale eden güvenlik güçleri, güvenlik güçlerinin müdahalesi sonrası yaralanmadan bahsedilmektedir. Haberde kullanılan fotoğraflar bu ifadeleri destekler niteliktedir. Haberdeki birinci fotoğraf eylem yapan yöre halkı ve onlara müdahale ediyor izlenimi veren güvenlik güçlerini; ikinci fotoğraf başından kan akan bir vatandaş; üçüncü fotoğraf eyleme destek veren kadın ve çocukları; son fotoğraf ise bir vatandaşa müdahale ettiği izlenimini veren bir güvenlik görevlisini göstermektedir. Haberde iş makinesi ve güvenlik güçlerine ait minibüsün camlarını kırdığı söylenen eylemciler bu tanımlama ile olumsuzlanıyor gibi görünse de eylemciler haberin genelinde haklarını arayan sade vatandaşlar olarak olumlanmaktadır. Haberde kan akıttığı söylenen güvenlik güçleri şiddetin nedeni olarak gösterilmektedir. Haberde bir hikâye yaşanmıştır. Hikâyede eylemciler ve güvenlik güçleri iki ana aktör konumundadır. Eylemciler haksız bir uygulamaya karşı direnen kişiler olarak sunulmuştur. Güvenlik güçleri de halkı eylemlerden vazgeçirmek için ikna etmeye çalışan, ama aynı zamanda da yaptığı müdahale ile şiddet üreten kişiler olarak tanımlanmaktadır. Hikâye eylemciler açısından mutlu sayılabilecek bir sonla bitmektedir. Çünkü eylemcilerin amacı, HES çalışmalarına başlanmasını önlemektir. Olayların sonunda bu amaç gerçekleşmiştir.

Sonuç ve Öneriler

İtaat kültürünün son derece yerleşik olduğu Erzurum'da sivil itaatsizlik eylemlerinin ortaya çıkması Erzurum'un yakın tarihinde gözlemlenmiş bir olgu değildir. Bunun tek istisnası, Tortum'un Bağbaşı Beldesi'nde HES yapımına karşı girişilen eylemlerdir. Eylemlerin geçmişi 2009 yılına dayanmaktadır. Fakat kamuoyunun ilgisi 6 Eylül 2011'de yapılan eylemden sonra yöreye yönelmiştir. 6 Eylül'de gerçekleştirilen eyleme katılan ve eylemlerde görevi yaptırılmama suçu işlediği gerekçesiyle 'HES alanlarına girmeme' ve 'HES eylemlerine katılanlarla iletişim kurmama' cezası alan Leyla Yalçınkaya bu eylemlerden sonra HES'leri protesto eylemlerinin sembolü haline gelmiştir. Eylemler genellikle oturma, slogan atma, pankart açma, yürüyüş yapma şeklinde gerçekleştirilmiştir. Eylemler karakteristik özellikleri itibarıyla sivil itaatsizlik eylemleridir. 5 Eylül 2011'deki eylemden sonra, olay birçok kez farklı yönleriyle yerel ve ulusal medyada kendine yer bulmuştur. Olayı haberleştiren gazeteler arasında Palandöken ve Doğu Ekspres gazeteleri de yer almıştır. Palandöken gazetesi 6 Eylül'deki ilk haberinde olayı duyururken eylemlerin meşru birer eylem olmadığına işaret eden bir sunum ortaya koymuştur. Gazete eylemcilerden bahsederken köylülerin eylemini 'baskın yaptı' kalıbıyla vermiştir. Bu bir ideolojik üretimdir. Nitekim protesto etme bir haktır, dolayısıyla söz konusu anlam ideolojik bir anlamdır.

Gazete 6 Eylül'deki haberin ilk paragrafında 'bir kez daha' ifadesi ile benzer gerginliklerin daha önce yapıldığına dair bir bilgi sunmaktadır. Devamında ise, bu bilgi detaylarla pekiştirilmekte ve köylülerin geçmişte şiddete başvurduğunu, bugün de aynı şeyi yaptığını ve köylülerin bunu alışkanlık haline getirdiği algısını oluşturmaktadır. Bu sayede köylülerin yaptığı eylemlerin meşru ve yasal olmadığına dair bir anlam üretimine gidilmektedir. Güvenlik görevlilerinin bölgeye sevk edilmesi köylülerin yaptığı baskına bağlanmakta ve böylece güvenlik kuvvetlerinin olası müdahalesi meşru hale getirilmektedir.

Gazete 7 Eylül'de aynı olayı bu kez farklı bir sunum biçimiyle kamuoyuna duyurmaktadır. Öyle ki, bir önceki haberde eylemcilerin şiddet kullandığına dair verilen ardaan bilgisini 7 Eylül'deki haberde kullanmamıştır. 6 Eylül'de yapılan haberde şiddete başvuran taraf olarak sunulan eylemciler, bu haberde, bu sunumun dışında tutulmaktadır. Bir önceki haberde eylemcilerin meşru olmayan bir işe giriştiğine dair bir sunum yapılırken, burada bundan vazgeçilmekte ve köylülerin protesto eylemi yaptığı vurgusu öne çıkarılmaktadır. Bu şekilde bir tavır değişikliğinin nedeni kamuoyundaki havanın eylemciler lehine dönmüş olmasına bağlanabilir.

Doğu Ekspres gazetesi 6 Eylül'deki haberinde eylemleri meşru birer sivil itaatsizlik eylemi olarak sunmuştur. Diğer yandan gazete eylemcilerin söylemlerine yer verirken eylemlerin meşruiyetine ve eylemler nedeniyle alınan cezaların haksızlığına vurgu yapan söylemleri haberlere taşıyarak, eylemcilerden yana bir tutum sergilemiştir.

Her iki gazete de haber cümlelerini aktif yapıda verirken başlıklarda enformasyon eksiltimine gitmişler ve haber kaynağı belirtmemişlerdir.

Haberlerde kullanılan fotoğraflar genelde haber içeriklerini destekleyen niteliktedir. Haberlerde gazeteler HES yapımına karşı doğrudan bir karşı duruş sergilemek yerine

daha çok eylemlerin meşruiyetini ortaya koyan bir sunum gerçekleştirmişlerdir. Palandöken gazetesinin 6 Eylül'deki haberi bu sunum biçiminin dışındadır. Doğu Ekspres gazetesi Palandöken gazetesine nazaran eylemciler ve eylemcilerin temsilcilerinin söylemlerine daha fazla yer vermiştir.

Haber yüklemeleri bağlamında Palandöken gazetesi daha çok nötr yüklemeleri tercih ederken, Doğu Ekspres gazetesinin haberde hem nötr yüklemeleri, hem de söylemin etkisini artıran yüklemeleri tercih ettiği görülmektedir. Doğu Ekspres gazetesinin eylemleri duyururken kullandığı kavramlar Palandöken gazetesine göre daha metaforik ve sert ifadelerden oluşmaktadır. Örneğin Doğu Ekspres gazetesi, 6 Eylül'deki haberinde 'savaş' metaforunu kullanmıştır.

Palandöken gazetesinin 6 Eylül'de şiddet üzerine kurduğu haber eylemcilerin aleyhinde bir sunum ile verilirken, sonraki haberlerde eylemcilerin lehine bir tutum benimsenmiştir. Doğu Ekspres gazetesi de haberleri şiddet, haksızlık, mağduriyet üzerine kurmuştur. Gazete haberde eylemcilerin lehine olan bir sunum biçimi ortaya koymuştur.

Gazeteler olayları haberleştirirken konuyu sivil itaatsizlik bağlamında ele almışlardır. Sadece Palandöken gazetesinin 6 Eylül 2011'deki haberi sivil itaatsizlik bağlamı dışında olayı değerlendirmektedir.

Palandöken gazetesinde haber başlığı ve spot, haber için temel oluştururken, Doğu Ekspres gazetesinin başlıkları genellikle haber için temel oluşturmaktan yoksundur. Buna karşılık gazetenin kullandığı spot haber için temel oluşturmaktadır. Başlığın olayı özetleyen bir sunumdan uzak olması başlıktaki metafor kullanımından kaynaklanmaktadır. Palandöken gazetesinde ise başlıklar habere temel oluşturacak niteliktedir. Örneğin gazete 6 Eylül'deki haberinde; 'Tortum'da yine HES gerilimi' başlığını kullanarak hem habere ilişkin bir ardalın bilgisine yer vermiş, hem de Tortum'da HES yapımından dolayı bir gerilim olduğu duyurularak habere temel oluşturmuştur.

Çalışmanın önerileri ise şunlar olabilir:

Sivil itaatsizlik eylemlerini haberleştirirken başlık ve haber metinlerinde metafor kullanılmaktadır. Bu tür bir kullanım algıyı güçlü kılsa da haberde dengelilik problemini ortaya çıkaracağından kaçınılması gereken bir durumdur.

Haberlerde haber kaynağı belirtilmemektedir. Bu durum haberin inandırıcılığına gölge düşüren bir husus olmasından dolayı haber kaynağı yapılan haberlerde mutlaka belirtilmelidir.

Haberlerde kullanılan bazı görsel öğeler haber metni ile uyuşmamaktadır. Bu durum haberin inandırıcılığına negatif etki yapacağından haber metni ve kullanılan görseller birbirini destekler nitelikte olmalıdır.

Erzurum yazılı basınının iki önemli gazetesi olan Palandöken ve Doğu Ekspres gazetelerinin sunum biçiminden yola çıkarak Erzurum yerel basınının sivil itaatsizlik eylemlerini sunma biçiminin irdelendiği bu çalışmada sonuç olarak, bu tür olaylarda kamuoyunun algı biçiminin gazetelere yansıdığı ve gazetelerin olayı kamuoyu algısına paralel sunduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Aslan, K. (2004). *Bende yazarım*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Nişancı, Ş. (2013). *Sivil itaatsizlik*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Ökçesiz, H. (2011). *Sivil itaatsizlik*. İstanbul: Legal Yayınları.
- Özer, Ö. (2011). *Haber söylem ideoloji eleştirel söylem çözümlemeleri*. Konya: Literatürk Yayınları.
- Dağtaş, E. (2008). *Medya demokrasi ekseninde tabandan yükselen çılgılık: sivil itaatsizlik üzerine bir değerlendirme* E. Dağtaş (Der.), Sivil itaatsizlik toplumsal hareketler ve basın. (27-78). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Özer Ö. (2008). *İdeolojik atmosferin kapsama alanı: bozuyük olaylarının ortadoğu ve ülkede özgür gündem gazetelerinde sunumu örneğinde haber söyleminde yapılan ideolojik üretime ilişkin yeni bir çözümleme* E. Dağtaş (Der.) *Türkiye’de sivil itaatsizlik toplumsal hareketler ve basın* içinde (377-432), Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Candan, K., Bilgin, M. (Eylül – Ekim – Kasım – Aralık / 2011). Sivil itaatsizlik, *Yasama Dergisi (Elektronik Sürüm)*, 19. Sayı, s. 57- 93. Erişim Tarihi: 5 Ocak 2015 http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2011/sayi19/57-94.pdf.
- Yılmaz, S. (2011). *Demokratik Hukuk Devletinde Sivil İtaatsizlik Olgusu, Şiddet Döngüsünü Kırmada Hukukun Rolü*. II. Hukukun Gençleri Sempozyumu, Ankara: Umut Vakfı Erişim Tarihi: 5 Ocak 2015 http://www.umut.org.tr/Upload/Document/document/03_SibelYilmaz_demokratik%20hukuk%20devletinde%20sivil%20itaatsizlik%20olgusu.doc.
- TDK Sözlük, “İtaat Maddesi”, Erişim Tarihi: 25 Mart 2013, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>
- TDK Sözlük, “Sivil Maddesi”, Erişim Tarihi: 25 Mart 2013, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5150137c3e61a3.99185944.
- 15 Ekim 2011 Palandöken Gazetesi. s.6
- 17 Eylül 2011 Doğu Ekspres Gazetesi. s.3
- Doğu Ekspres Gazetesi (2011). 6-7 Eylül Sayıları, Erzurum.
- Palandöken Gazetesi (2011). 6 Eylül Sayısı, Erzurum.